

vor je vrlo živahan, jasan i primjieran te privlači čitaoca da s užitkom čita ta tumačenja. U njima će uistinu u kratkom vremenu mnogo dobiti.

Francè Rozman

W. HARRINGTON, O. P.: *Jesus and Paul Signs of Contradiction*, Michael Glazier, Wilmington, Delaware 1987, 207 str.

Autor je irski dominikanac, profesor Svetog pisma, kod nas poznat po prijevodu triju knjiga koje je izdala Kršćanska sadašnjost (*Uvod u Novi zavjet – spomen ispunjenja* 1975. i 1983.; *Uvod u bibliju – spomen objave* 1977.; *Uvod u Stari zavjet – spomen obećanja* 1977. i 1987.). U ovoj knjizi uspoređuje Isusa i Pavla kao znakove protivljenja na temelju ključnih tema sinoptičkih evanđelja i Pavlovih poslanica. U predgovoru (9–16) izražava žaljenje što u katoličkom promatranju Isusova onostranost često zasjenjuje njegovu plemenitu ljudskost: »Ako Bog silazi među ljude po čovjeku Isusu tada se mi ljudi uzdižemo k Bogu po čovjeku Isusu« (10). Najavljuje da želi čitaocima približiti preduskrasnog Isusa koji nam je dostupan u evanđeljima. Pavao je sluga Krista Isusa koji je nakon doživljaja pred Damaskom u toku četrnaestdnevnog boravka u Jeruzalemu s Petrom razgovarao o preduskrasnom Isusu (Gal 1,18). Pavao je vrlo dobro razumio Isusa.

U prvom dijelu knjige (19–108) riječ je o Isusu. Pod naslovom: »Što vi kažete, tko sam ja« razrađuje Isusov odnos prema Ocu. To je odnos povjerenja, intimne povezanosti ali i poslušna: »U Isusu iz Nazereta Bog je imao svoj protulik, svoju sliku i sličnost. Isusu je mogao govoriti 'Moj Sin' i od njega dobivao spontani odgovor 'Abba'« (27). U činjenici da se Isus nazivao Sinom Čovječjim H. vidi kod Isusa jedincatu egzistencijalnu svijest sinovstva. Nije prihvaćao koji od postojećih titula za Mesiju, jer bi to sužavalo njegov pravi identitet.

Glavna tema Isusova naviještanja bila je Božja vladavina (*basileia*), kako se vidi iz Mk 1,14–15. On se prvi otvorio Božjoj vladavini te otpočeo pokret sveopćeg sabiranja onih koji je prihvaćaju (31–37). U poglavlju »Došao služiti« (38–50) H. pokazuje da je Isus proegzistentnim služenjem objavljivao Boga kojemu je stalo do ljudi. To se posebno vidi u parabolama o rasipnom sinu, zatim u Isusovu postupku prema grešnici. U poglavlju »Isus i žene« (51–61) H. ima na umu novije zahtjeve za prava žena u društvu i vjerskim zajednicama. Tješi žene koje se ljute što novozavjetni pisci prihvaćaju muškaračko prikazivanje Boga i svijeta: »Ostaje činjenica da dosta androcentričnog govora u stvari ima opći smisao« (54). Polazeći od Mk 3,35 gdje su Isusova braća i sestre i majka oni koji ga slijede u slušanju i vršenju riječi Božje H. kaže: »Mogli bismo reći da prava poteškoća nije u samom tekstu nego u okolnosti da je tekst čitan androcentrično kroz devetnaest stoljeća« (55). Ljuti se na kolege bibličare što ne vrednuju dovoljno prisutnost žena u Isusovu ministeriju i pod križem te što je kršćanska tradicija okrutno prikazala Mariju Magdalenu kao obraćenu pro-

stitutku. Isusov »liberalni« stav prema postu i subotnjem počinku obradio je u poglavlju »Isus i institucionalna religija« (62–72). S puno topline i vjere obradio je Isusovo iskustvo neuspjeha koje se vidi iz sinoptičkog prikaza samrtne borbe pred hapšenje i u psalamskom krikom s križa kako su ga zabilježili Mt i Mk (73–90). Od Ivanovske građe obradio je govor o kruhu života i ključna kristološka mjesta te ih usporedio s kalcedonskom definicijom (94–108). Žali što je u teologiji prevladalo jednostrano tumačenje kalcedonske kristološke formule na štetu prave i pune ljudskosti Isusa: »Kasnije tumačenje Kalcedona dovelo je do obrata. Da ironija bude veća, dok je Kalcedon bio zabrinut za obranu Isusove prave ljudskosti, učinak zadržavanja izraza 'osoba' i 'narav' iz definicije ovog sabora bio je pretvaranje Isusa u tuđinca među nama« (105).

Drugi dio knjige posvećen je Pavlu (111–207). U poglavlju »Ja sam Izraelac« (111–118) obrađuje Pavlov stav prema vlastitom narodu prije i poslije uključanja u Krista i Crkvu te žali što su u toku povijesti Pavlovi tekstovi protiv judaizana unutar Crkve bili tumačeni protiv Izraela kao naroda. Opravdanje vjerom u Krista Isusa kao središnji pojam Pavlove teologije H. obrađuje u poglavlju »Božja sila za spasenje« (119–134). Sam pojam obraćenja na kršćanstvo u Pavlovu slučaju ne smije se preuveličavati kao da se radi o novoj religiji jer je »pokret kome se Pavao pridružio postao religija sasvim odvojena od židovstva tek iza Pavlove smrti« (120). *Cedaga, dikaiosynē* su saveznički izrazi i najtočnije ih je prevoditi s »milosrđe, postići milosrdnu naklonost Božju« (123). H. se oštro suprotstavlja Anselmovoju teoriji zadovoljštine po smrti Kristovoj, zato što je ona uzeta iz srednjovjekovnog feudalnog društva o odnosu između gospodara i vazala (129). Slobodu od zakona i odnose među »slabima« i »jakima« prema Gal, 1 Kor i Rim H. obrađuje u poglavlju »Za slobodu« (135–147). H. se posebno trudi da razbije predrasude o ženama u Pavlovim spisima i Pavlovu ministeriju (148–162). Kao sigurno Pavlove prihvaća samo sedam poslanica (1 Sol, 1 i 2 Kor, Gal, Rim, Fil i Flm). Raspravu o ženama na liturgiji u 1 Kor 11 i 14 tumači kao Apostolovu želju da pokaže razliku između muškaraca i žena a ne da potvrdi diskriminaciju žena. Među istaknute Pavlove suradnice spadale su Feba, Priska, Nimfa i druge. Mizoginične tekstove 1 i 2 Tim o ženama smatra podlijeganjem utjecaju Siraha a ne nastavkom Pavlove teologije: »Jednostavna je činjenica da se Isus i Pavao nisu bojali žena. Žalosna je činjenica da je kod onih koji su se razvili u Crkvu Kristovu brzo prevladala podozrivost i strah od žena. Isus i Pavao uvijek prosvjeduju protiv negativnog stava prema ženama. Feministički pokret naših dana doziva nam na vidjelo jednu bitnu crtu kršćanstva. Nema mjesta za drugorazredne građane u Gospodinovoj kući. Samo kad žene postignu jednakost može postojati kuća Božja« (161–162). Pavlovu ekleziologiju H. je obradio pod nazivom »Pavao i religija« (163–182). U nauci o Crkvi kao tijelu kristovu on vidi još jedan poticaj na jednakost muškaraca i žena koji se dopunjavaju u jednoj Crkvi. Krštenje i euharistija su okvir za zdrav odnos institucije i pokreta, stalnih služba i karizmi. Na kraju ovog poglavlja pita: »Da li je 'razvoj' kakav postoji u pastoralnim poslanicama zaista bio razvoj? Možda je došlo vrijeme da se Pavlovoj religiji dadne određeni prostor. Ja ne smatram da je u

dosadašnjoj povijesti kršćanstva pružena prava šansa Pavlovoj 'religiji' čak ni kod reformiranih (182). U »teologiji križa« (183–197) Pavao je prema H. postao egzegeta Isusa: »U dvotisućljetnoj povijesti kršćanstva nitko nije razumio Isusa kao Pavao. Razlog ne treba tražiti u posebnoj daljini: Pavao Židov razumio je Isusa Židova« (185–186). H. odriče grčkoj metafizici, kojoj se služila dosadašnja teologija, sposobnost da rastumači otajstvo križa (194).

U bilješkama se H. poziva na teološka i egzegetska djela na engleskom koja su izašla posljednjih petnaestak godina. Knjiga nije namijenjena stručnjacima pa se nije osjećao obaveznim unositi rezultate egzegeze iz njemačkog i francuskog govornog područja. H. je u ovoj knjizi čitko, zanimljivo i jasno iznio Isusa i Pavla pred današnje čitaoce imajući na umu današnji vjernički pristup osnovnim vrijednostima kršćanstva.

Sarajevo, 1. listopada 1988.

M. Zovkić

BOY HINRICHS: »*Ich bin*«. *Die Konsistenz des Johannes-Evangeliums in der Konzentration auf das Wort Jesu*, Stuttgart, Verlag Katholisches Bibelwerk (Stuttgarter Bibel-Studien 133) 1988, 96 str, DM 29.80.

Autor je završio studij njemačke filologije i protestantske teologije te radi na Institut für Literaturwissenschaft der Universität Kiel. U predgovoru najavljuje da istražuje mjesto i ulogu Isusovih izreka »Ja jesam« u četvrtom evanđelju »pomoću literarnoznanstvene strukturalne analize«. Knjiga ima 16 kratkih poglavlja od kojih prva dva služe za objašnjenje cilja i metode a posljednje za sabiranje rezultata.

U prvom poglavlju postavlja problem: »Pripovijedanje kao prejudicirano mjerilo vrednovanja« (str. 11–15). Od dosadašnje egzegeze prihvaća pretpostavku da je na četvrtom evanđelju nakon prve redakcije bilo još redaktorskih zahvata, ali postavlja tezu da »Ivanovo evanđelje pokazuje konzistentnu makrostrukturu... Evanđelist je planirao i oblikovao tekst u temeljnoj strukturi prema zaokruženom konceptu« (str. 14–15). U drugom poglavlju pokazuje da bi prema grčkoj gramatici na mjestima, gdje Isus u četvrtom evanđelju o sebi govori da jest nešto ili da jednostavno jest, bilo dovoljno upotrebiti izraz *eimi*. Evanđelista je, međutim stavio *Ego eimi* (ja jesam). Iz toga H. postavlja tezu da je evanđelista pri raspoređivanju i formuliranju građe imao prvenstveno na umu teološku orijentaciju.

U trećem poglavlju istražio je s literarnog stanovišta suodnos Isusova »Ja jesam« i Krstiteljeva »Ja nisam Krist« (1,20). Istom zgodom Krstitelj predstavlja Isusa kao Jaganjca Božjeg koji oduzima grijeh svijeta. Pri tome važnu ulogu imaju pojmovi govorenja, gledanja i slušanja.

U razgovoru sa Samarijankom Isus se prvi puta predstavlja s »Ja jesam« (4,26) uz popratni particip prezenta *ho lalon soi* – onaj koji s tobom govorim.